

Allium paniculatum L. na Slovensku

Allium paniculatum L. in Slovakia

JOZEF SOMOGYI

Botanický ústav SAV, Dúbravská cesta 14, 842 23 Bratislava

Allium paniculatum L. belongs among the rare and critically endangered species of the flora of Slovakia. The northern boundary of the distribution area of the species passes through Slovakia. Up to now it was known only from the Podunajská nížina lowland. Present study enabled to extend and update the knowledge of the distribution. It was found at five localities in the Podunajská nížina lowland, at one locality in the Burda Mts and at one locality near the village Hostišovce. Recently the occurrence of *A. paniculatum* in Slovakia was confirmed only at two localities: the first one in the Podunajská nížina lowland on the hill Kurta near the village Svätý Peter and the second one on the hill Veľká Lysá near the village Hostišovce; this is the northernmost known locality of the species in Slovakia.

Allium paniculatum L. sa vyskytuje v južnej a východnej Európe, na severe po stredné Francúzsko, Slovensko a strednú časť európskej časti Ruska (Stearn 1978, 1980). Najbližšie k Slovensku je udávaný z Maďarska (Jávorka & Soó 1951, Soó 1973, Stearn 1980, Simon 1992). Na Slovensku ho udáva už Reuss (1853): „Na kopcech. Jen jihem a západem Slovenska, a to velmi zřídka.“ Domin & Podpěra (1928) ho udávajú: „Ve stepních křovinách u nás pouze na již. Slov. v oblasti pannonské květeny“. Dostál (1950) ho udáva: „Na výslunných křovinatých stránich v jihoslovenské pahorkatině; vyžaduje potvrzení“. V roku 1954 (Dostál 1954) rovnako ako v roku 1958 (Dostál 1958) ho z južného Slovenska udáva s otáznikom, v roku 1989 (Dostál 1989) ho udáva z južného Slovenska z Podunajskej nížiny a Belanských kopcov pri Štúrove. V diele Dostál & Červenka (1992) sa druh zo Slovenska neuvádza, autori len uvažujú o možnosti jeho výskytu na južnom Slovensku. Ďalšie údaje o výskyte druhu na Slovensku publikoval Klokner (1974) z Podunajskej nížiny (vrch Kurta, Drieňová hora, Belanské kopce). Krahulec (1977, 1980) spomína, že videl Kloknerovu položku. Druh sa uvádza aj z Bratislavy (Feráková 1996), ide však o omyl (Feráková 1998, ústna inf.).

Zaujímavé sú rôzne údaje o farbe kvetov (bledokrvavá, purpurovo ružová, biela, žltkastá, zelenkastá, príp. neskôr červeňajúca; so zeleným, sýtoružovým alebo červeným rebrom) vo vyššie citovanej literatúre. Rastliny, ktoré som mal

možnosť vidieť, mali okvetné lístky biele s fialkastým rebrom a okrajom. V herbároch zvyknú biele kvety ružovieť.

Počet chromozómov zo Slovenska sa udáva $2n=16$, údaj pochádza z rastlín z Podunajskej nížiny z kopca Kurta (Murín et al. 1999), položka (leg. Svobodová) k tomuto údaju existovala, no nepodarilo sa ju nájsť, stratila sa (Murín 1998, ústna inf.).

A. paniculatum je veľmi variabilný druh (Ascherson & Graebner 1905–1907; Stearn 1978, 1980). Podľa Stearna (1978, 1980) patria slovenské rastliny k *A. paniculatum* subsp. *paniculatum* (areál *A. paniculatum* subsp. *paniculatum* je podľa Stearna (1978, 1980) takmer rovnaký ako areál *A. paniculatum*), avšak tomu nezodpovedá počet chromozómov slovenských rastlín ($2n=16$), ktorý Stearn (1980) pre tento poddruh udáva $2n=24, 32$. Z územia Maďarska sa tento taxón uvádza ako *A. paniculatum* subsp. *marginatum* (Janka) Soó (Soó 1973; Simon 1992, ut „*A. paniculatum* subsp. *marginatum* Janka“). Počet chromozómov z Maďarska udáva Soó (1973) $2n=16$. Dostál (1950, 1954, 1958) použil pre slovenské rastliny meno *A. paniculatum* subsp. *intermedium* (DC.) Asch. et Graebn. (*A. intermedium* DC. je podľa Stearna (1978) synonymum *A. paniculatum* subsp. *paniculatum*), neskôr (Dostál 1989) ich uvádza ako *A. paniculatum* subsp. *marginatum* (Janka) Soó (*A. marginatum* Janka zahrnujú Ascherson & Graebner (1905–1907) pod *A. paniculatum* subsp. *intermedium*), toto meno sa udáva i v diele Dostála a Červenku (1992). V zozname rastlín Slovenska (Krahulec 1998) sa taxón uvádza ako *A. paniculatum* subsp. *paniculatum*, iné mená na poddruhovej úrovni sa tu neuvádzajú ani v synonymike.

A. paniculatum ľahko odlišíme od najpodobnejšieho druhu *A. oleraceum* neprítomnosťou pacibuliek v súkvetí. Keďže v rode *Allium* nie sú vzácne zámery druhov, je dôležité revidovať herbárové položky.

Pre potreby spracovania rozšírenia *A. paniculatum* na Slovensku som prezrel nasledovné herbáre: BB (=Stredoslovenské múzeum, Banská Bystrica), BP, BUC, BUCA, BRA, BZB (=Botanická záhrada UK v Blatnici), BRNM, BRNU, CL, HLO, HMN (=Vihorlatské múzeum, Humenné), HNT (=Vlastivedné múzeum, Hanušovce nad Topľou), KM (=Podunajské múzeum, Komárno), KO, LM (=Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Liptovský Mikuláš), LTM, NI, PB (=Považské múzeum, Považská Bystrica), PMZ (=Považské múzeum, Žilina), PR, PRC, SAV, SLO, SNV (=Múzeum Spiša, Spišská Nová Ves), TNP, TOP (=Tribečské múzeum, Topoľčany). Skratky herbárov, pokiaľ nie sú vysvetlené v zátvorke, sú podľa diela Holmgren et al. (1990).

Položky sú zoradené podľa fyto geografického členenia Slovenska podľa Futáka (1984), poradie lokalít v rámci fyto geografických okresov je podľa Futáka (1966). Údaje o rozšírení sú vizualizované vo forme sieťovej mapy stredoeurópskeho mapovania (cf. Jasičová & Zahradníková 1976), číslo

príslušného základného poľa stredoeurópskeho sieťového mapovania, v ktorom sa daná lokalita nachádza, je uvedené za každou citovanou herbárovou položkou. Texty uvedené na schedách citujem v pôvodnej podobe. Pri starých, dnes nepoužívaných názvoch obcí a miest uvádzam v zátvorke so znamienkom „=“ súčasné meno.

Všetky doteraz známe lokality *A. paniculatum* sa nachádzajú v oblasti panónskej flóry (Pannonicum) (Mapa 1).

Pannonicum

Matricum

1. **Burda:** Parkan (=Štúrovo) - Kovačovské kopce: in m. Burda supra stat. viae ferr. Kováčov, 350 m (Valenta 1936 BRA) (8178). 2. **Ipel'sko-rimavská brázda:** Hostišovce, Veľká Lysá, lesostep (Kliment 1996 BZB) (7586). - Kopec Veľká Lysá pri obci Hostišovce (Somogyi, Kliment 1998 SAV) (7586).

Eupannonicum

6. **Podunajská nížina:** In Ungarn im Gebüsch bei Ziffer (=Cífer) in Pressburger Comitat (s.coll. s.a. PR) (7670). - Vrch Kurta - Dolný Peter (=Svätý Peter) (Klokner 1969 KM) (8175). - Vrch Kurta (Klokner 1970 KM) (8175). - Dolný Peter (=Svätý Peter), vrch Kurta, dubový les (Klokner 1979 KM) (8175). - Kopec Kurta pri obci Svätý Peter (Somogyi 1998 SAV) (8175). - Dolná Nitra, Modrany (Májovský 1958 SLO) (8176). - Nová Vieska pri Gbelciach, Drieňová hora (Májovský 1958 SLO) (8176). - Drieňová hora, Gbelce, zmiešaný les (Klokner 1970 KM) (8176). - Belanské kopce, dubový les (Klokner 1970 KM) (8177).

Údaj z bývalého Prešporského komitátu z okolia Cífera som neoveroval, keďže nie je známa bližšia lokalizácia zberu. V každom prípade je to najzápadnejšia doteraz známa lokalita z územia Slovenska.

Na vrchu Kurta pri Svätom Petri sa *A. paniculatum* podarilo potvrdiť, vyskytuje sa na lúčkach, najmä na okrajoch lesa. Geologický podklad tvoria piesky s nepatrnými prekryvmi spraše (Szabóová 1989). Druh sa tu vyskytuje roztrúseno a celkovo ho možno označiť za veľmi vzácny, i keď sa miestami vyskytuje v skupinkách. Bližší obraz o lokalite si možno urobiť z nasledovných fytoocenologických zápisov:

Podunajská nížina, kopec Kurta pri obci Svätý Peter, okraj lesa

210 m n. m., exp. J, sklon 10°, plocha 3×7 m, 1. 9. 1998, I. Hodálová, J. Somogyi

E - celková pokryvnosť - 100%

E₃ - pokryvnosť - 20%

Quercus virgiliana 2b

E₂ - pokryvnosť - 20%

Prunus spinosa 2a, *Crataegus* sp. 1, *Acer campestre* +, *Euonymus europaeus* +, *Ligustrum vulgare* +, *Robinia pseudoacacia* +, *Rosa* sp. +

E₁ - pokryvnosť - 80%

Teucrium chamaedrys 2b, *Viola odorata* 2b, *Elytrigia intermedia* 2a, *Fragaria viridis* 1, *Tithymalus cyparissias* 1, *Agrimonia eupatoria* +, *Allium paniculatum* +, *Asperula cynanchica* +, *Brachypodium pinnatum* +, *Clinopodium vulgare* +, *Eryngium campestre* +,

Euonymus europaeus +, *Festuca* sp. +, *Galium verum* +, *Ligustrum vulgare* +, *Lithospermum purpureocaeruleum* +, *Prunus spinosa* +, *Thymus pannonicus* +, *Vincetoxicum hircundinaria* +, *Solidago virgaurea* r

Podunajská nížina, kopec Kurta pri obci Svätý Peter, xerothermná lúka

205 m n. m., exp. J, sklon 20°, plocha 2×2 m, 1. 9. 1998, I. Hodálová, J. Somogyi

E – celková pokryvnosť = E₁ – pokryvnosť – 80%

Festuca sp. 3, *Teucrium chamaedrys* 2b, *Elytrigia intermedia* 2a, *Galium verum* 1, *Allium paniculatum* +, *Bothriochloa ischaemum* +, *Tithymalus cyparissias* +, *Fragaria viridis* +, *Hypericum perforatum* +, *Melica ciliata* +, *Silene latifolia* +, *Stipa capillata* +, *Thymus pannonicus* +, *Vincetoxicum hircundinaria* +

Belanské kopce som vzhľadom na nepresne udané miesto zberu a rozľahlosť územia nenavštívil, neskôr som sa dozvedel, že lokalita by mohla byť niekde pri Modrej studni smerom k Dunaju (Klokner 1998, ústna inf.). V Modranoch rastlina rástla pri poľnej ceste do vinohradov severovýchodne od obce (Májovský 1998, ústna inf.), v teréne sa druh nepodarilo potvrdiť, lokalita pravdepodobne zanikla. Ani na príľahlých terasách zaniknutých vinohradov (Suchý vrch) sme neboli úspešní. Bližšiu lokalizáciu zberu od Májovského na Drieňovej hore som prekonzultoval priamo s jeho autorom (Májovský 1998, ústna inf.). Druh zbieral na svetlinách v agáčíne; miesto, kde botanizoval, sa v teréne nepodarilo presne lokalizovať. Navštívil som aj stepnú rezerváciu Drieňová hora nad obcou Nová Vieska. Z tejto oblasti pochádzajú zbery Kloknera (Klokner 1998, ústna inf.), *A. paniculatum* sa však nájsť nepodarilo. Na etiketách Kloknerových zberov ma zaujali údaje o výskyte druhu v lese. Po konzultácii (Klokner 1998, ústna inf.) sa ukázalo, že druh rástol na lúčkach a okrajoch lesa, čo zodpovedá charakteru biotopu na lokalitách s potvrdeným výskytom *A. paniculatum*.

Z pohoria Burda je známa len jediná položka. Po predchádzajúcej konzultácii s autorom zberu (Valenta 1998, ústna inf.), ktorý bližšie lokalizoval miesto vtedajšieho botanizovania (spolu s V. Kristom), som navštívil kótu Burda, avšak *A. paniculatum* sa nepodarilo potvrdiť. Rovnako sa ho nepodarilo nájsť ani na iných miestach južného okraja pohoria Burda medzi Kováčovom a Kamenicou nad Hronom.

Veľmi zaujímavý je výskyt druhu na vrchu Veľká Lysá pri obci Hostišovce, čo je doteraz najvýchodnejšia a najsevernejšia známa lokalita z územia Slovenska. *A. paniculatum* som našiel počas revízie herbáru BZB medzi neurčenými položkami. Spolu s J. Klimentom sme výskyt overili v roku 1998. Populácia je tvorená iba niekoľkými jedincami. Druh tu rastie na lúčke na okrajoch andezitových terás. Obraz lokality dokrešľuje i nasledovný fytoecologický zápis (na mieste so skupinovým výskytom *A. paniculatum* (hodnota pokryvnosti +) nebolo pre nehomogénnosť porastu na okraji skalnej terásy možné urobiť fytoecologický zápis):

Obec Hostišovce, kopec Veľká Lysá, lesostep, šikmá teráska medzi skalnými stupňami, plytká štrkovitá pôda na andezitových vulkanoklastikách, cca 415 m n. m, orientácia JJZ, sklon 20°, plocha 5×2,5 m, 5. 9. 1998, J. Kliment

E – celková pokryvnosť = E₁ – pokryvnosť – 70%

Elytrogia intermedia 3, *Thymus pannonicus* 2b, *Bothriochloa ischaemum* 1, *Festuca rupicola* 1, *Geranium sanguineum* 1, *Teucrium chamaedrys* 1, *Achillea nobilis* +, *Acinos arvensis* +, *Acosta rhenana* +, *Artemisia campestris* +, *Galium glaucum* +, *Hypericum perforatum* +, *Koeleria macrantha* +, *Medicago falcata* +, *Melica transsilvanica* +, *Pilosella bauhini* +, *Salvia pratensis* +, *Setaria viridis* +, *Stachys recta* +, *Tithymalus cyparissias* +, *Verbascum chaixii* subsp. *austriacum* +, *Verbascum lychnitis* +, *Allium paniculatum* r, *Cota tinctoria* r, *Pseudolysimachion spicatum* r, *Quercus cerris* juv. r, *Rosa canina* r, *Scabiosa ochroleuca* r, *Hylotelephium maximum* r, *Trifolium montanum* r, *Vicia hirsuta* r

Z vyššie uvedeného vyplýva, že *A. paniculatum* patrí medzi kriticky ohrozené druhy slovenskej flóry. Pravdepodobne nebol nikdy hojný, územím Slovenska prechádza severná hranica jeho areálu.

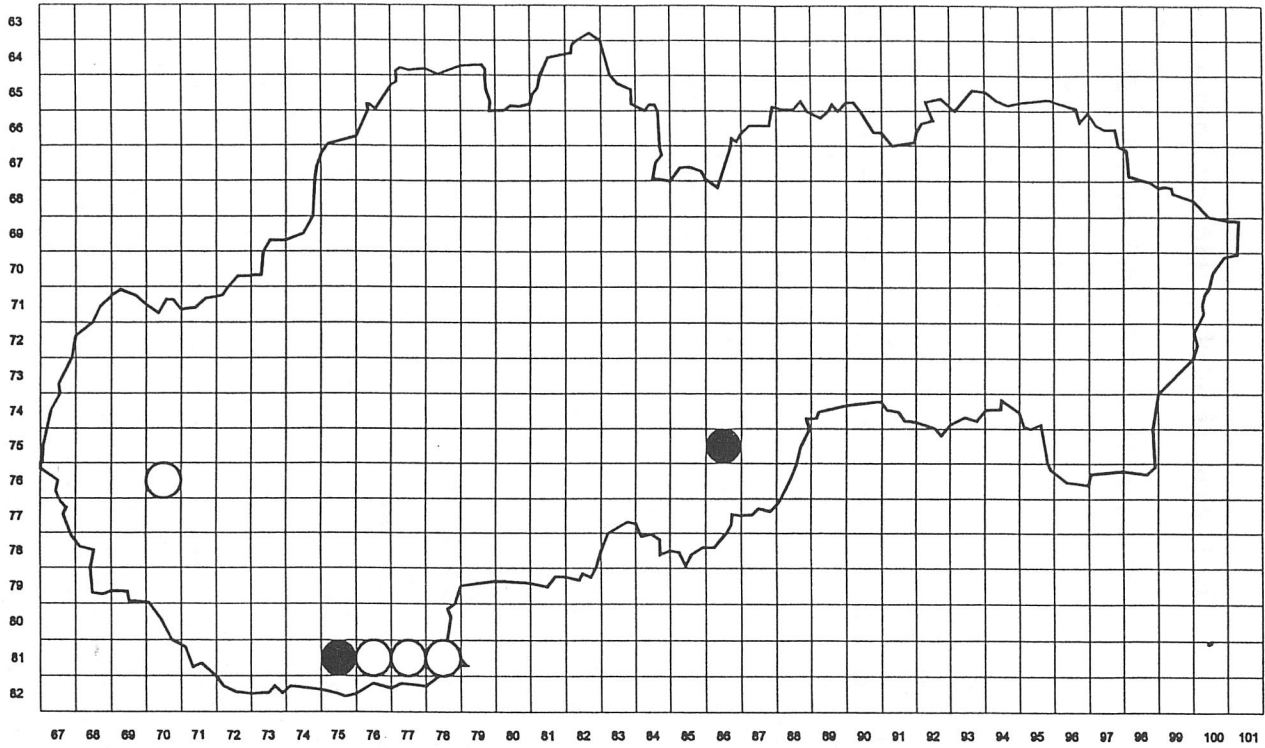
Nomenklatúru taxónov uvádzam podľa zoznamu rastlín Slovenska (Marhold 1998).

Pod'akovanie: Ďakujem J. Klimentovi za správdzanie na lokalitu *A. paniculatum* a za trpezlivosť pri pátraní po cesnakoch a kompletizovaní údajov o lokalite pri Hostišovciach. I. Hodálovej ďakujem za pomoc pri kompletizovaní informácii o lokalite na kopci Kurta a za bezpečné zvládnutie volanta Daewoo Tico. Moja vďaka taktiež patrí J. Májovskému a V. Valentovi ktorí mi ochotne poskytli informácie o svojich botanických potulkách, bez ktorých by niektoré lokality nebolo možné v teréne identifikovať. L. Kloknerovi ďakujem za informácie o ním navštívených lokalitách *A. paniculatum*. Tento príspevok by nemohol uzrieť svetlo sveta, nebyť podpory z grantu agentúry VEGA č. 4106 „Flóra Slovenska“.

Literatúra

- Ascherson P. & Graebner P., 1905 - 1907: Synopsis der mitteleuropäischen Flora III. Verlag von Wilhelm Engelmann, Leipzig.
- Domín K. & Podpěra J., 1928: Klíč k úplné květeně republiky Československé. Nakladatel R. Promberger, Olomouc.
- Dostál J., 1950: Květena ČSR. Československá botanická společnost, Praha.
- Dostál J., 1954: Klíč k úplné květeně ČSR. Československá akademie věd, Praha.
- Dostál J., 1958: Klíč k úplné květeně ČSR. Československá akademie věd, Praha.
- Dostál J., 1989: Nová květena ČSSR 2. Academia, Praha.
- Dostál J. & Červenka M., 1992. Velký klíč na určování vyšších rostlin II. SPN, Bratislava.
- Feráková V., 1996: Doplnky a opravy k Červenému zoznamu vyšších rastlín flóry Bratislavy. - Bull. Slov. Bot. Spoločn., Bratislava, 18: 148-153.

- Futák J., 1966: Fytogeografické členenie Slovenska. pp. 535-538. - In: Dostál J., Futák J. & Novák F. A., Flóra Slovenska I. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava.
- Futák J., 1984: Fytogeografické členenie Slovenska. pp. 418-420. - In: Bertová L. (ed.), Flóra Slovenska IV/1. Veda, Bratislava.
- Holmgren P. K., Holmgren N. H. & Barnett L. C. (eds), 1990: Index Herbariorum. Part I: The Herbaria of the World. New York botanical garden, Bronx, New York.
- Jasičová M. & Zahradníková K., 1976: Organizácia a metodika mapovania rozšírenia rastlinných druhov v západnej tretine územia Slovenska. - Biológia, Bratislava, 31: 74-80.
- Jávorka S. & Soó R., 1951: A magyar nönyvilág kézikönyve II. Akadémiai kiadó, Budapest.
- Klokner L., 1974: Príspevok k poznaniu flóry pridunajských pahorkatín. - Zborn. Slov. Nár. Múz., Prír. Vedy, Bratislava, 20: 41-88.
- Krahulec F., 1977: Poznámky k určovaniu československých česneku v nekvetoucím stavu. - Zprávy Českoslov. Bot. Společn., Praha, 12: 145-159.
- Krahulec F., 1980: Epidermal characters of *Allium* species autochthonous in Czechoslovakia: their pattern, taxonomic and ecological relationships. - Preslia, Praha, 52: 299-309.
- Krahulec F., 1998: *Allium*. - In: Marhold K. & Hindák F. (eds), Zoznam nižších a vyšších rastlín Slovenska. Veda, Bratislava.
- Marhold K. (ed.), 1998: Papraďorasty a semenné rastliny. pp. 333-687. - In: Marhold K. & Hindák F. (eds), Zoznam nižších a vyšších rastlín Slovenska. Veda, Bratislava.
- Murín A., Svobodová Z., Májovský J. & Feráková V., 1999: Chromosome numbers of some species of the Slovak flora. - Thaiszia J. Bot., Košice, 9: in press.
- Reuss G., 1853: Května Slovenska. Tiskem Františka Lorbera, v B. Štávnici.
- Simon T., 1992: A Magyarországi edényes flóra határozója. Harasztok - virágos növények. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Soó R., 1973: A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve V. Akadémiai kiadó, Budapest.
- Stearn W. T., 1978: European species of *Allium* and allied genera of Alliaceae: a synonymic enumeration. - Ann. Mus. Goulandris, 4: 83-198.
- Stearn W. T., 1980: *Allium* L. pp. 49-69. - In: Tutin T. G., Heywood V. H., Burges N. A., Moore D. M., Valentine D. H., Walters S. M. & Webb D. A. (eds), Flora Europaea V. Cambridge University Press, Cambridge.
- Szabóová A., 1989: Príroda okresu Komárno. KÚŠPSOP Bratislava, Bratislava.

Mapa 1. Rozšírenie druhu *Allium paniculatum* L. na Slovensku (plný krúžok – v súčasnosti potvrdený výskyt)
Distribution of *Allium paniculatum* L. in Slovakia (full circle – recently confirmed occurrence)